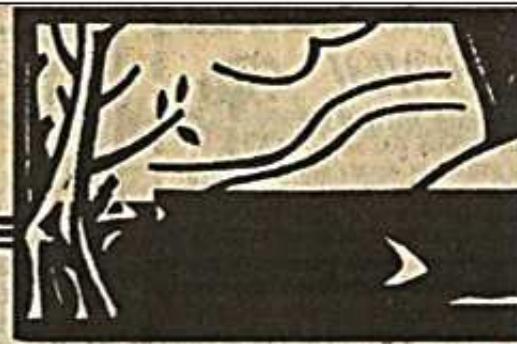

КРЫНІЦА

ЛІТЕРАТУРНАЯ СТРАНИЦА

З коміна Латынай хаты ірвеца на волю полымя. Не, быцдам алала. Мусіць, сажа гарэла. Сцялан не падумаў летам комін пачысціц. Малады яшч, розуму пакуль на ўсё не хапае. Гэта ў старасці ўсё ведаеш, як ды што. Толькі мовы ўжо няма.

- Олесь, ты спіш? Олесь, ты спіш? - пытваецца, не адварочваючыся ад печы, Агата. Спрабуе чадлой дастаць бляху са спечаным на кляновым лісце хлебам. Дух ідзе такі, што, здаецца, галаву кружыць. - Олесь, ты спіш?

Ад стала, за якім сядзіць дзед Сашко, густы і гучны храп. На паліцы, што над галавою, дрэжыць і брынчыць посуд. Да абеда яшчэ далёка. Сонца нават не ўзнілося над царквой.

- Не, не сплю... - нарэшце адлукаваецца дзед Сашко. Вочы нібы глядзяць на жонку. Калі праз хвіліну яна кладзе бohan на абрус, зноў працяглы храп палохое яе.

- Ай, недалэнга! Олесь, ты не спіш? Га?

- Не, не сплю...

І гэтак ж мік імі размова паўтараеца неаднойчы, якно пакуль не надыходзіць час карміць свіні. Яны вішчаць, гладоныя. Нейкія прахсы. Худыя, бы пасісцёлкі. Ды яшчэ чорна-белыя, у пасачку. Што за свіні? Быцдам воня

на Падверб'я і ўжо вайка праглынуў бы. Каб яго здыхля ўзяла, хай Сакратарык яечны ласуеца. Тэнку ў руках носіць, далікатная работа.

- Зноў гэны въякал ідзе, - не задаволена бурчыць Агата, але як толькі на парозе Сакратарык, на твары амань радасная ўсмешка. - Мікалаевіч, Мікалаевіч... Заходзьце. Ага, свежы хлеб. Трохі ўмаллі. Дый спякла...

Сакратарык, як ў сваёй хаце, упэўнена распранаеца і - за стол. Выразна паказвае пальцам на кубак. Дзед Сашко нібы не заўваражвае, круціць вусы.

- У гэтай тэнцы табе, братка, прыемны падарунак. - Сакратарык ужо недуханскоўна ляпae кубкам на стале.

- Баба, смаж яечню, - кажа дзед Сашко, праклінаючы ў душы няпрашанага гостя. Не выптурыш з хаты, не які там Балабес э-пад Лаза, і не адзін сусед зайдзросціць, што Сакратарык зайшоў да

ко вочы на сына.

О, як не пакарыстацца момантам:

- Я есці хану! - хмыча хлопец, з нянавісцю цікуочы, як яечня знікае ў бяззубым роце гостя.

- На, вазмі хлеба з агурком, - міласціва праланяне ён.

Усё роўна з'есць яечню, хоць гэта ўхаплю, думнае Міколка і зла-зіц з печы. Спярша з'ядзе пачастунак, а пасля чытае паперку. Там некалькі радкоў. Сэнс іх ухапіў адразу: як-ніяк у чацвертым класе. І зараз канікулы. Прэзідым Вярхоўнага Савета СССР даваў ляў бацьку трывалы каня.

Маці прыціхла ля печы. Бацька заплюшчыў вочы. Сакратарык чмокнек, дадаючы яечню.

У іх быў адзін на вёску прыватны конь. Вялікі, карычневы, з белымі плямамі. Карабель. Хто ведае, чаму так яго называў бацька. Прыгожы, дужы і ласкавы. Міколку часта сніца, як Карабель сваімі мяккімі і цеплымі губамі

Пятлюры. Толькі дарэмна думалі, што ён будзе ім служыць. З фронта ўдэй і ў іх не застаўся. Праз тыдзень зноў трапаў дахаты. Шкада ботаў. Хоць ён спёр, уцікаючы, у гэтага сотніка каражу.

- У, дык ты, Олесь, у Пятлюры быў... - задуменна захітаў галаву Сакратарык, затуманеным вокаў азіраючы пустую патэльню.

- Тато, а тут нешта па-германску напісаны, - Міколка яшчэ не дайшоў у сваім вучонні да нямецкай мовы. Ягонай адукцыі не хапіла на гэтую паперку. Але яе дзеду Сашко і чытатэ не трэба. Гэта ж, калі немцы прымушалі іх вазіць яўрэяў на Бронную Гару ў яму. Хоць, не хоч, а запрагай каня і едзь. Інакш - самому кулю ў лоб.

На гэтую работу ўсіх мужчын тады павыганялі ў Сяльцы. На другі дзень вэз сям'ю: бацьку, маці і сямера дзяцей. Уткініў нос у куйнер каражу, хаваў слёзы, каб не ўбачыў немец, які сядзеў збоку. Ні за што людзей пакідалі ў ро-

хо. Праз акно відаць, як з коміна Латынай хаты шугае разам з дымам агонь. Гэтак і да бяды недалёка. Увечары, калі Сцяпан прыеедзе з Бярозы са сваёй аўтабазы, падкожа яму пачысціць комін. Уся ж зіма наперадзе. Дровы паліць і паліць.

- Неадукованы ты чалавек, Олесь, аднаасобнік, - раптам гаворыць Сакратарык. - Усю карціну нам псуеш. Ва ўсім сельсавеце толькі ты такі. Длоку ды старасці, а дурны...

- І я тое, і я тое ж, - падтримала яго Агата. - Спакойна пажылі б. Уперся, бы пень: нікуды не пайду! Хоць кол на галаве чашы.

- Жонка ў цябе разумная. Аднак у бабы разум усё роўна, бы ў авечкі. Налі трошкі. Добрая ў цябе, жытнёвая. Яшчэ адну табе прыменяю наўні прынёс, - ляпae Сакратарык па тэн-

цы.

- Каб ты згарэў! Каб табе кавалак хлеба ўпялерац горла стаў! - цішком бурчыць Агата. Міколка чуе і згодны з маці. Гэты дзядзька з'еў патэльню яечні, міску агуркоў, пайбохана хлеба - і яму ўсё мала. Які не нахэрны!

- Усё, апошніе, - дзед Сашко адлівае з бутзлікі ў кубак з трох льюскі нейкай цёмнай водкасці. - Лякарства сабе рабі...

Сакратарык, як семку, плескае гарэлку ў рот. Заплюшчвае вочы і маўчыць. Усе глядзяць на яго тэнку. Чуваць, як на два таўкуцца саіні. Пэтна, лы-

Апавяданне

Дзед Сашко

дзеда Сашка. Значыць, нейкі гашэфт мае з уладаю. Хоць і не ў калгасе. На кульгавым кані Сівым не возіць з фермы «дабро», як

цалуе яго ў шчаку, пакусвае вуха. І хоць у вёсцы дэўно-калагас, бацька не аддае каня і сам туды не запісаеца. Летась гэткай жа во-

яму за працу паліцьянт Кулес, недзе ж жыве ў Англіі, выдаў гэтую паперку.

- Олесь, і што маўчыши? Сліш

маці недэс у лесе пагулка з дзікім кныром. Здаецца, увесь час у хляве ды эрдзь у двары паскочуць. І зусім мячата па выкары бегаюць. Але худыя бы тая Марыля Лязікава. Колькі не есць, а ўсё адно не на карысцы: скура і косці.

Не спіш, не спіш, - быццам не чуе. Ці мала, што ўздуме жонка пытца. Няхай гамоніца, ён лепш змоўчыць. З гэтымі жанчынамі не разбярэш, на галаве валасоў шмат, а разуму, як у Лязічыхіх зблюжка ў каморы. Яшчэ снегу на двары няма, а па хатах ужо і жабруе. Жонка ўсё: ідзі ў калгас, ідзі ў калгас, бо ў Сібір загоняць. Цуд з цуду. На старасці ў калгас. Каб пасля бегаць па суседзях па жменьку проса ці мукі.

- Олесь, ты не спіш?

- Ды не сплю, не сплю...

- Нешта свінчо вішчыца, бы колюць...

- Есці хоча, таму і вішчыца, - адказвае дзед Сашко і бачыць праз акно Карталя Міхала, ці як яго называюць у вёсцы, Сакратарыка. Быццам і невысокі, хударльвы, але горла шырокое і кішоні - бездань. Толькі шчыруе, каб яго задаволіць. Войт у паліаку такі не быў. Не, ніколі. Ён ведаў, што ад чалавека шмат не варта браць. Гэтыя хлопцы хочуць ўсё і адразу. Хоць здохні, яны толькі рагочуць. Для іх галоўнае - савецкая ўлада. Яна ім дала ў руکі тачкі, зрабіла начальнікамі.

- Тато, Сакратарык да нас ідзе, - угледзеў з печы Міколка. - Яечню есці.

Крыўдуе сын. Панская ёкы хоча. Еш, хлопча, бульбу з капустаю. Гэта і здаравей. Касу возьмеш у руکі і пайдзі махаеш. А што яечня? Альбо, напрыклад, зацірка. З'еў міску яе, другую, а дойдзеш

сусед Катрыніч Пятрусь. Жыве, не бяды.

- У гэтай тачцы табе, братка, падарунак, - пайтарый госьць і пастукаў ногцем па кубку.

- Ды налі, Олесь, чалавеку, што ён ляпае, - ужо абыякава сказала Агата. - Агуракамі загрызіце. Ды свежым хлебам.

- Дзякую, дзякую, дараманьская... А то ўчора забіралі ў Казла Пятруся кароўку, дык і трошкі пазначыліся потым у Лагерах ля Тоні за бугром. Памятаеш, Олесь, дзе я цябе тым летам перайняў з сенам. Я ж цыбе адплюсці. Помніш?

- Помнію, чаму ж не - кроічка дзед Сашко і чухрыць патыліцу. - Дык што ж ты мне прынёс? - трошкі і хвалюеца. Хоць што тут зробіш, як ужо яно будзе, дык і няхай. Нічога не зменіш. Усё ў тачцы Сакратарыка.

- Пачакай, не слышайся. Паспееш з козамі на торг. Налівай...

Міколка з печы пазірае, як Сакратарык, крэкчучы, п'е гарэлку, а пасля падхоплівае лъюккаю падсмажанае яйка і жуе, жуе. Потым хрумсціць агуруком. Ажно ў хлопца сліна з рота пацякля ад гэтага малюнка. У жываце, нібы кот, нешта завурчала.

- Ды я табе скажу вось што, Олесь, - прычмоквае задаволена Сакратарык. - Хоць ты і аднасобнік, братка, аднак Савецкая ўлада ад імя таварыша Старшыні Прэзідіума Вярхоўнага Савета таварыша Варашылава аднеслася пачціва, як да чалавека, а не як да свінчай морды. - Сакратарык расшпільвае тачку і дастае адтуль паперку. - Чытай.

Дзед Сашко слабы грамацей. Дый вочы ледзь бачаць дробныя літары.

- Мо ты пачытай...

- Я, братка, учора ля Тоні забыў свае акуляры. Няхай твой бізбус пачытае.

- Міколка, паглядзі, што тутика напісаны, - узімайе дзед Саш-

сеньскай парою Сакратарык з міліцыянтам Парупам прыйшлі забіраць Карабля. Бацька, як быў басанок у галёшах, верхам паскакаў у лес. Два дні і дзве ночы там прасядзеў і раніцай аддёў каня ў калгас. Потым Мікола пад бацькаву дыктоўку пісаў ліст у Москву. Бач ты, дайшоў...

- Олесь, ты спіш? - грукае вілкамі ў печы Агата. - Спіш, ці што?

- Не сплю, не сплю, - на здзіўленне ўсіх узвышае голас дзед Сашко, цюкка ўздыхае, нібы падняўши мятровы меж з жытам. Выцягвае з-за бажоніцы наперкі, звязаныя чорным шнурком у волінках ад книжкі па арыфметыцы для першага класа.

- Што гэта ў цыбе за грамацейства? - падазронна ўзіраеца Сакратарык.

- А, дзе давалі якую паперчыну - складваў. Што падаткі плаціў... Можа, калі і спатрэбіцца. Схаваю сюды і ганяю...

- І ўсё-такі, якія-такі паперчыны?..

Дзед Сашко развязаў скрутак, выцягніў пажоўкую, бы асэнняе ліске, паперку. Доўга разглядаў.

- Пачытай, што тут, - падаў суну.

- Я есці хачу, - зноў зацягнуў Міколка.

- Пасоленкі, бульбу, звару і будзеш есці, - зазлавала ўжо маці. - Бацька сказаў чытаць і чытай.

- Даведка дадзена Олесю Пейгановічу ў тым, што ў яго ўзяты юхтовыя боты для патрэб арміі Сцяпана Пятлюры... 1918 рок. За сотніка: Мікола Нічыпарэнка...

Дзед Сашко расправіў вусы, пакашляў, чаму ж не, ён помніць, як ішоў з фронта дамоў і трапіў да пятлюраўцаў. Хацелі спярша расстряляць. Каб ён быў афіцэр, а то шэршышнельнік-салдат. Паславі ў свой строй, а гэты сотнік, свіння, з яго рэмчышка забраў боты, якія нёс бацьку. Так і сказаў: для патрэб арміі Сцяпана

ці што? - хвалюеца Агата. - Чалавек сядзіць чужы, а ён маўчыць.

Дзед Сашко не адгукаваецца, ён увесь у сваіх усламінах. Даўно не даставаў з-за бажоніцы гэты папяровы скрутак. Алошні раз, маўчыць, як Карабля забралі, і Сакратарык выпісаў узамен даведку.

Бач, дазволіў тримаць каня. Дык будзе Але́сь Пейгановіч багатым. Здзіўца ўся вёска. Ён зробіць новыя калёсы, пашые хамут. Змайструе польскія сані, каб, як пану, ездзіць у Бярозу на базар. Зімою праз межарэкі па лёдзе, а Ясельда разліваецца аж да Сімонікавага лесу, ён навозіць поўны двор бярозавых паленцаў. Летам дапаможа пасадзіць бульбу суну Ёзю, дочкам Мані і Зосі, суседзям Катрынічу і Бацулісе, Шуры Крагелю і ўсім, хто папросіць. Канечне, нешта дадаць за дапамогу. Сала, бульбы ці чаго-небудзь іншага... Падрасце Міколка і будзе таксама даглядаць каня. У клуні ёсць сена і аўса трошкі. А, нічога, - не праладзем. Конь засёді і сам сябе пракорміць. Напачатку трэба ж нейкія лейцы... Там, дзе стаяў Карабель, цяпер цялушки. У другім хляве - карова і свіні. Дзе ж яму беднаму быць? Пачакай, дазволена мецца каня. Дзе ж яго ўзяць? Пра Карабля нічога не скажана. На ім, як на ўласным, катаеца брыгадзір Малакеўскі. Не, мусіць, ад'ездіць ты, Олесь, ужо сваё. Каб быў малады... Колькі жыць засталося? Дзвюх, жонак пахаваў, а гэная маладзіца, Агата, апошняя. Адна радасць - Міколка. Унукі ўжо старэйшыя за яго. Ну і што. Затое, падмога на старасць. А Карабля Малакеўскі не аддасць. Не, не аддасць.

- Олесь, нешта свінні вішчыца, - Агата з грукатамі кідае ля печы бярэзія дроў і касавурыца на Сакратарыка, які нібы ўжо і прыдрамаў.

- Есці хочуць, таму і вішчыца, - спакойна адказвае дзед Саш- ры таўкуцца свінні. Піўна, лычамі пхунуцца ў дверы. Галодны і худы.

- Вось, глядзіце! - нарэшце Сакратарык паказвае паперку. - Толькі што я паважаю цыбе, Захоўрай і беражы. Пабагацеем - атрымаеш... Таварыш Хрушчоў вырашыў дапамагчы нашым гародскім братам і сёстрам. У каго дзве каровы - аддай адну ім, дзве свінні - гэтак ж сама. Пакуль усім даведка, а прыйдуць гроши - станеш багатыром. Значыцца, залітра па вуліцы будзе ездзіць Малакеўскі з машынай. Ад цыбе - адна свіння. Вось за гэта табе даведка. Пакладзі туды ж за бажоніцу. Прыйдзе час, і, як сказаў таварыш Хрушчоў, зажывём пры камунізме: без хлявоў, кароў і свіней. Вось так, братка. Залітра рыхтуйся. Прабач... Што ты зробіш, калі тая сабачая работа... Я пайшоў, братка, - заспяшаецца Сакратарык. Агата тримала ў руках тоўстую палену. Здалося Міколку: нешта зараз адбудзеца страшнае. Але маці шпурнула палену ў печ і скавала ў кутку за фіранкаю. Адтуль пачууліся ўскліпы. Няйнакш, плакала. Бацька як спаў, апусціўшы галаву.

- Тато, вы спіце? - крануў яго за руку Міколка.

- Не сыноў, думаю, думаю... Пакладзі і гэта за бажоніцу...

А на двары быццам гулялі не дзве свінні, а не менш як статак. Тупат і віск сталі невыносныя. Міколка, як быў босы, выскакчыў з хаты і ад здзіўлення спыніўся на ганку. Свінні разламалі ля хлява жэрдкі і ўжо беглі па полі ў бок лесу, за які хавалася сонца. Відаць, бацькоўская дзікай прыроды ўзяла ў іх верх, ім хацелася волі.

- Нічога, швайка дагоніць, - Сакратарык, худы і маленькі, цягнучы за сабою тачку, павалокся на вуліцу. - Бывай, бай-бус. Усё ў цыбе наперадзе...